

לכבוד משפחת בעלז

מתן על הפרק

התכנית השש-שנתית המקוונת
ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

מזמור זה הפותח את ספר תהילים משמש כעין מבוא לכל הספר. המזמור עוסק בהשוואה בין דרכם של הצדיקים לזו של הרשעים ובא ללמדנו עד כמה שפר עליו חלקו של הצדיק, ועד כמה רע ומר יהיה גורל הרשעים. בשבחו של מזמור זה אמר ר' יודן "משובח מכל המזמורים" (מדרש תהלים, א).

1.

מדוע לדעתכם הספר מתחיל דווקא במזמור זה? שאלה זו מתחזקת כאשר אנו מכירים בכך שאין במזמור תפילה או תחינה כלפי ה'. כמו כן המזמור אינו מזכיר את דוד המלך, לו מייחסים חז"ל את כתיבתו של ספר תהילים (בבא בתרא דף יד עמוד ב).

א. עיינו ברד"ק, מדוע לדעתו המזמור מופיע בראש הספר:

רד"ק תהלים פרק א: וכלל דוד בזה המזמור תורת האדם ומה שראוי לו לעשות בזה העולם, והגמול הטוב לצדיקים והעונש לרשעים. והוא מזמור נכבד מאוד, לפיכך החל ספרו בו.

ב. בחנו את הפתיחה של המזמור, והשוו אותה למילותיו האחרונות של משה בברכתו לישראל בדברים **לג** פס' כט. עיינו גם בדברי המדרש המסבירים מדוע ספר תהילים מתחיל דווקא כך:

מדרש תהלים מזמור א: משה נתן חמשה חומשי תורה לישראל, ודוד נתן חמשה ספרים שבתהלים לישראל... משה בירך לישראל באשריך, ודוד בירך את ישראל באשרי.

ג. בעקבות המדרש, נסו לחשוב על קשרים נוספים בין חמשת חומשי התורה לבין תהילים.

בית ראשון: פסוקים א-ב

2.

בפסוק הפתיחה מופיע חרוז משולש המתאר שלושה תיאורים שונים המגדירים את הצדיק על דרך השלילה: צדיק הינו מי שלא עשה את שלוש הפעולות המוזכרות.

א. בחנו מקרוב את הפסוק ונסו לעמוד על ההבדלים בין התיאורים. האם קיימת הדרגתיות בתיאורים? מדוע לדעתכם נבחרו מילים כמעט נרדפות לתיאור הרשעים?¹

1 המילה "לצים" בשפה המודרנית פירושה "ליצני החצר" אך בשפה המקראית הכוונה היא לנואמים כריזמטיים.

תהילים א-ב

ב. עיינו בדברים ו פס' ז (המופיע בקריאת שמע בתפילה), מה לדעתכם הקשר בין הפעלים המופיעים בפסוק זה לבין הפעלים במזמור שלנו.

3.

פסוק ב ממשיך לתאר את הצדיק ומציע לו לרצות בתורת ה'; ולהגות בה ביום ובליל. הפסוק מזכיר את הוראתו של ה' ליהושע "לא ימוש סֶפֶר התורה הזֶה מִפִּיךָ וְהִגִּיתָ בוּ יוֹמָם וְלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמַר לַעֲשׂוֹת כְּכֹל הַפְּתוּב בּוֹ כִּי אָז תִּצְלִיחַ אֶת דְּרָכְךָ וְאָז תִּשְׁכַּח־לְךָ" (יהושע א, ח). מעניין לשים לב שבעוד שפס' א' בתהילים מתכתב עם סוף החומש, פס' ב' קושר את ספר תהילים להתחלת ספרות הנבואה. כיצד ניתן להבין את החזרה הכפולה על המילה "תורה" בפסוק? ראו גם את רש"י: **רש"י תהלים פרק א פס' ב:** ובתורתו יהגה - בתחלה היא נקראת תורת ה' ומשעמל בה היא נקראת תורתו.

בית שני: פסוקים ג-ד

4.

במרכז המזמור (ג-ד) מדמים את האיש הצדיק לעץ פורה היונק מפלגי מים, בעוד שהרשע מדומה למוץ קליפה מיותרת של זרעי הדגנים שמועפת על ידי הרוח. תיאור זה דומה לכתובים רבים אחרים בתנ"ך הקושרים בין המים לבין התורה (ראו: ישעיהו נה פס' א) ובין האדם לבין העץ (דברים כ פס' יט). כמו כן תיאור זה מאוד מזכיר את הפסוקים בספר ירמיהו המדמים את הצדיק לעץ שתול על פלגי מים, שאינו חדל מלעשות פרי (ירמיהו יז פס' ז-ח).

עיינו בפסוקים הנ"ל בספר ירמיהו, מה העיון בפסקה המקבילה בספר ירמיהו מוסיפה להבנת הדימוי במזמורינו?²

5.

כיצד ניתן להבין את האנלוגיה ההפוכה, המדמה את החוטא למוץ? השוו את ההבדלים בין הדימוי של הצדיק והדימוי של הרשע, ונסו להבין מהי האמירה של המזמור לגבי תפקידם וגורלם.

בית שלישי: פסוקים ה-ו

6.

החלק האחרון של המזמור דן בגורל הסופי של הצדיקים והרשעים. ביטוי הפתיחה "על כן" מצביע על כך שפסוקים אלו משמשים כמסקנות הדיון. הפסוק החותם מקביל בין "דרך הצדיקים" בה מכיר ה', ולבין "דרך

2 על השימוש במילה "שתול" בפס' ג שמשמעותו מושרש היטב, בניגוד למילה השגורה יותר "נטוע" כתב המדרש "והיה כעץ שתול, נטוע אין כתיב כאן, אלא שתול, ללמדך שאפילו כל הרוחות באות ונושבות בו, אין מזיזין אותו ממקומו" (מדרש תהילים מזמור א)

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

הרשעים" האובדת. הפועל "ידע" אינו בהכרח מקביל לפועל "אבד", נסו לחשוב מה ניתן ללמוד מההקבלה, ומדוע נבחרו דווקא פעלים אלו.

7.

את מי המזמור מתאר? חז"ל מפרשים שהמזמור מתאר את דוד המלך (מדרש תהילים מזמור א). אחרים טוענים שהאישי הוא העוסק בתורה, שמעסיק עצמו בלימוד מילותיו של ה' ומרחיק עצמו מכל סוג של חטא. יש גם אי אלו המציעים שיתכן שהפסוקים אינם מתארים את האדם בשר ודם, אלא את האדם האידיאלי שכולנו צריכים לשאוף להיות כמותו. האם לדעתכם הפסוקים מטים לכיוון כזה או אחר?

פרק ב

8.

פרשנים רבים הבחינו בקשרים בין מזמור **ב** למזמור **א**, וטענו שיש לראות בשני המזמורים השונים יחידה אחת. חז"ל כבר עמדו על הקשר בין המזמורים במסכת ברכות: **מסכת ברכות דף י עמוד א:** כל פרשה שהיתה חביבה על דוד, פתח בה באשרי וסיים בה באשרי; פתח באשרי - דכתיב, אשרי האיש, וסיים באשרי - דכתיב, אשרי כל חוסי בו.

אילו קשרים נוספים תוכלו למצוא בין שני המזמורים?

9.

מזמור **ב** נחלק לארבעה בתים:

א. פסוקים א-ג: אומות העולם מנסים למרוד בה'.

ב. פסוקים ד-ו: ה' מגיב בחרון אף לדברי המלכים המתמרדים, ומסכל את ניסיונם.

ג. פסוקים ז-ט: נמסרים הדברים שאמר האל אל המלך כדברי אב אל בנו האהוב.

ד. פסוקים י-יב: המשורר פונה אל המלכים ושופטי הארץ וקורא להם לקבל ברצון את שלטון ה' ומשיחו.

המזמור אינו מציין את זהותן של האומות המורדות בה', ונוקט לשון כללית "גוים ולאמים", "מלכי ארץ" (פס' א-ב). כמו כן גם דמותו של המלך המופיע במזמור מתוארת רק בקווים כללים. ישנן פרשנויות שונות המנסות לקבוע את זהותו של המלך המופיע במזמור, ובייחוד את זהותו של המשיח הנזכר בפסוק ב. עיינו בהצעתו של רש"י לדמותו של המלך במזמורינו:

רש"י תהלים פרק ב פס' א: למה רגשו גוים - רבותינו דרשו את הענין על מלך המשיח ולפי משמעו יהיה נכון לפותרו על דוד עצמו כעין שנאמר "וישמעו פלשתים כי משחו ישראל את דוד למלך עליהם ויקבצו פלשתים

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

את מחניהם ונפלו בידו" ועליהם אמר למה רגשו גוים ונתקבצו כולם. האם תוכלו להציע אפשרויות זיהוי נוספות אליהן התכוון בעל המזמור? (היזכרו גם ששימוש המקראי במילה משיח - משיחת אדם בשמן המשחה, ובקשר בין המזמור השני למזמור הראשון בספר)

הרחבה: מתוך הקדמתו של הרב והפרופסור מאיר וייס לספר "אמונות ודעות במזמורי תהילים"

מה נשתנה ספר תהילים מכל שאר סוגי הספרות שבמקרא? ששאר ספרי המקרא כתובים כדבר ה' אל האדם או כדבר האדם אל האדם, ורק ספר זה כולו דברי האדם אל ה'. על פי רוב נאמרים הדברים במישרין, בלשון נוכח, אך גם כשהם נאמרים בעקיפין, בלשון נסתה, הם על כל פנים מכוונים אליו. הואיל ולפי תפיסת המקרא אין המתרחש ביקום - בעולם הטבע ובתולדות העמים וישראל - אלא בריאתו של בורא העולם, הרי שההלל, ההודיה, הקינה והבקשה שבמזמורי תהילים אינם אלא תשובת האדם לבריאת אלוהיו. האדם המדבר במזמור משיב ומגיב על דבר ה', כפי שהוא מתגלה בסדר העולם וכפי שהוא מתבטא בחיי הפרט והכלל.

מה רב ההבדל בין המזמור לנבואה! נביא מכוון את תוכחתו למעמד מסוים ולמצב מסוים ומבקש להשפיע ולחולל שינוי כאן ועתה. בהתאם למטרתו זו מביא הנביא את דעתו על מה יש לעשות במצב זה ובשעה זו, ומשום כך דברי נבואה דברי הבאי הם: רטוריקה דידיקטית שאין להבינה כמשמעה, ממש כמו התנא האומר 'אלו דברים שאין להם שיעור... ותלמוד תורה כנגד כולם' (משנה פאה א, א) ואינו מתכוון שיובנו דבריו כמשמעם. לדוגמה מתבטאים נביאי ישראל בחריפות קיצונית ביחס להקרבת קורבנות, אך אין להסיק מדבריהם מהי דעתם ומהי אמונתם ביחס לעבודת ה', שהרי לעולם ייתכן שהשלילה שליליה רטורית, פולמוסית היא. בעל המזמור לעומתם, כדיבורו כן כוונתו. במזמורי תהילים באה לידי ביטוי התפיסה שהאלוהים בוחן כליות ולב, ולאור זה מובן שהמובע במזמורים אינו אחד בפה ואחד בלב; בעל המזמור כפיו כן לבו. המזמור הוא הביטוי המובהק לנאמר בדברי איוב על ה' (יג, טז): 'לא לפניו חנף יבוא'. וכפי שכתב מרטין לותר בהקדמתו השניה לספר תהילים (1528): כאן אתה רואה ללבם של קדושים. בעל המזמור אינו כמו אלה שבאו אחריו ועד ימינו והתפללו בלשוננו ובמילותיו אך לא נתכוונו להן. דבריו של בעל המזמור הם ביטוי אמין לאמונותיו ודעותיו, ולמעשה מזמורי תהילים הם הביטוי האמין ביותר לאמונת ישראל בתקופת המקרא. בהם דופק לב לכה של האמונה הישראלית, כי בהם מצויות אמונותיו והשקפותיו של האדם המאמין בישראל - לא דעתו של המחוקק, של הנביא, של הכהן, של החכם או של המספר אלא דעותיהם של המאמינים, שבדברי פיהם לא ביקשו אלא לעצב את מחשבותיו של המאמין בעומדו לפני אלוהיו.

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555